

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

23 oktober 1968

53e jrg.

No. 2667

Verslijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. C. Bos; L. H. Klaassen;
H. W. Lambers; P. J. Montagne; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

INHOUD

Blijven bouwen	981
<i>Prof. Dr. J. Wemelsfelder:</i>	
Marcuse's model van de sociaal- economische orde	982
Twee maal de loonsomheffing:	
I. <i>Drs. J. A. v. d. Heijden en Drs.</i> <i>M. A. D. H. Schalekamp:</i> Enige opmerkingen n.a.v. een in de Mil- joenennota aangekondigde studie. 985	
II. Verslag van een discussie.....	986
<i>Dr. H. Hoelen:</i>	
Nogmaals: misverstanden over de BTW	989
Recente publikaties.....	988
Koersstaat	992

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

Blijven bouwen

Het oktobernummer van het altijd lezenswaardige *Sociaal Maandblad Arbeid* bevat een interessante beschouwing van onze voormalige Minister van Sociale Zaken, Dr. G. M. J. Veldkamp. Hanteerde hij tijdens zijn ministerschap de troffel zelf, ook na zijn aftreden helpt hij onvermoeibaar doorbouwen aan het naoorlogse huis van de sociale verzekering, zij het dat hij zich nu moet beperken tot het aandragen van specie. Maar dat doet hij dan ook overal waar hij maar kan — in boek, tijdschrift en op congres.

In het betreffende artikel („Enkele sociaal-economische aspecten van de sociale verzekering”) maakt hij een inventaris op van de behoeften, die naar zijn mening nog bestaan voor de sociale verzekering. Deze inventaris van behoeften bestrijkt vier terreinen. Allereerst constateert hij dat voor een grote groep Nederlanders nog geen bevredigende pensioenregeling bestaat. De tweede lacune betreft een arbeidsongeschiktheidsverzekering voor anderen dan loontrekkenden, de derde een afronding van de verzekering voor geneeskundige verzorging. De vierde uitdaging tenslotte wordt gevormd door het ontbreken van een onderling geïntegreerd beleid ter zake van werkloosheidsvoorzieningen aan de ene kant en werkgelegenheidsbeleid aan de andere kant.

Zeker een voormalig minister dient te beseffen dat je geen taken kunt opnoemen zonder daarbij ook niet tevens het kostenprobleem te betrekken. Wel dat doet Veldkamp dan ook. Een globale schatting leert hem dat een minimale verwezenlijking 12% en een maximale verwezenlijking van zijn verlangens 17% extra van de premieplichtige loonsom zou gaan kosten. De huidige totale premiedruk stelt hij op 40% (inclusief de premies voor de bedrijfs- en ondernemingspensioenen, alsmede de overheidsbijdrage). Inwilliging van de opgesomde verlangens zou dus minimaal 52% en maximaal 57% van de premieplichtige loonsom gaan bedragen.

Wie zal dat betalen, zoete lieve Gerritje? Wel. G. Veldkamp zit daar zelf ook een beetje mee. Hij laat zien — niet zo'n sterk argument op zichzelf — dat het premiepercentage in andere landen nog hoger is, waaruit dus de conclusie valt te trekken dat we in kwantitatief-economisch oogpunt geen koploper zijn. Daarbij laat hij het in feite. Belangwekkender is zijn betoog daar, waar hij de vraag stelt of het gezien de steeds verder voortschrijdende automatisering wel juist is de sociale lasten alleen te blijven heffen over en relatener aan de loonsom. Moeten we niet ook gaan heffen over het geïnvesteerde kapitaal?

Trouwens, het gehele artikel staat in het teken van de sociale verzekering als *economische categorie*. Het levert een pleidooi voor de integratie van de sociale verzekering in het totale financieel-economische beleid, voor het hanteren ervan als instrument van economische politiek. Daarin zou zijns inziens ook uitstekend een zekere fondsvorming passen, geen actuariële echter, maar een, wat genoemd zou kunnen worden, nationaal-economische. Veldkamp gaat zelfs zo ver dat hij eventueel bereid is met wisselende verhaalspercentages te gaan werken, al naar gelang de conjuncturele situatie, een bereidheid waarin waarschijnlijk weinigen hem zullen willen volgen. Uiteraard zou daarvoor voorwaarde zijn een vereenvoudiging van de heffing, nl. in één percentage naar dezelfde grondslag als die voor de loon- en inkomstenbelasting.

De gedachten zijn niet allemaal even nieuw; het betoog van Veldkamp is er niet minder interessant om.

dR

Marcuse's model van de sociaal-economische orde

Uit de donkere schaduw van de onbekendheid is de Duits-Amerikaanse filosoof Marcuse in het licht van de publiciteit gekomen. Vooral in links-activistische studentenkringen wordt zijn naam vaak gebruikt. Wat onder de naam van de zogenaamde „kritische universiteit” aan de wereld wordt gepresenteerd wil ook nogal eens een beroep op deze auteur doen. Het is echter onwaarschijnlijk dat veel studenten die met Marcuse of zijn denkbeelden schermen zijn werk hebben gelezen, laat staan bestudeerd. Het is relatief zware filosofische kost. Dit geldt temeer omdat hij die typische Duitse manier van schrijven heeft, die iedere vertaler nachtmerries kan bezorgen. Men moet zijn woorden nogal eens onvertaald laten of het Duitse woord achter de vertaling zetten. Economen die het opbrengen om zijn meest bekende boek *One-Dimensional Man* te doorworstelen, zullen niet onder de indruk raken, zelfs niet van zijn indringende beeldspraak die hij vaak een wetenschappelijke duiding geeft. Dat laatste is een nogal gevaarlijk procédé.

Zo gebruikt hij met voorliefde de beeldspraak van de slavernij, wanneer hij de essentie van onze samenleving tracht weer te geven, maar die beeldspraak blijkt bij nader inzien meer indringend dan juist. Marcuse houdt zich op filosofische wijze bezig met de economische orde. Men krijgt echter geen hoge dunk van zijn economische kennis. Dit wordt bevestigd door de literatuur waarnaar hij verwijst, die grotendeels bestaat uit geschriften van het populaire genre die zich door een combinatie van goede penvoering en geaccentueerde eenzijdigheid een goed afzetgebied wisten te veroveren. Wij bedoelen hierbij geschriften als Vance Packard's *Waste Makers* e.d. Aan de grote schrijvers van deze tijd over de sociaal-economische problematiek gaat Marcuse voorbij.

MARCUSE'S MAATSCHAPPIJBEELD

Wij leven, aldus Marcuse, in een wereld waar de mensen moeten leren zien dat zij los moeten raken van hun „vals” bewustzijn. Zij moeten het „ware” bewustzijn ontdekken. In het valse bewustzijn worden de ervaringsgegevens gesynthetiseerd tot begrippen die een weerspiegeling vormen van de feitelijkheden van onze huidige maatschappij. Het „ware” bewustzijn ziet hier doorheen.

Wij leven — zo stelt Marcuse verder — in een „totalitaire” maatschappij, omdat ons produktiesysteem bepaalt welke beroepen, houdingen, aspiraties en behoeften nodig zijn. Ware vrijheid bestaat niet. Ware economische vrijheid bestaat eerst wanneer wij bevrijd worden van het economisch krachtenspel dat ons beheerst. Politieke

vrijheid zou inhouden dat wij bevrijd worden van een politiek systeem waarop wij thans geen invloed hebben. Intellectuele vrijheid zou inhouden dat wij niet meer geïndoctrineerd worden door de media voor massacommunicatie. In dit verband moeten wij ook onderscheid maken tussen „valse” en „echte” behoeften. Valse behoeften worden ons opgelegd. Zij kunnen het individu weliswaar een hoge mate van bevrediging geven, maar het is niet gewenst dat deze situatie gehandhaafd wordt, wanneer het geheel er zo slecht aan toe is. Onze behoeften aan ontspanning, aan consumptiegoederen, aan vermaak enz., worden bepaald door externe factoren, waarover wij geen controle hebben. Wij hebben geen echte vrije tijd maar „leisure”-tijd, die eveneens bepaald wordt door externe factoren. Zo ontstaan produkties die een zuivere verspilling vormen; zo wordt er stompzinnig werk verricht, waar dat niet per se nodig is; zo wordt op bedrieglijke wijze een zogenaamde vrijheid in stand gehouden in de vorm van vrije concurrentie tegen vastgestelde prijzen. Even bedrieglijk is de vrije keus tussen artikelen die alleen maar merkartikelen zijn, en hetzelfde is het geval met een zogenaamde vrije pers die zich zelf echter censureert. Beslissend voor de menselijke vrijheid is echter niet de *omvang* van de keuzemogelijkheden maar *wat* kan worden gekozen. Wanneer een slaaf zijn meester vrij kan kiezen blijft hij een slaaf. Zo blijven wij slaven van ons systeem. Omdat het leven op deze manier als „goed” wordt ervaren, is er geen verzet tegen de noodzakelijke kwalitatieve verandering. Er is een één-dimensionale manier van denken en handelen ontstaan die het systeem in stand houdt. Wij zijn één-dimensionale mensen.

Dit alles wordt bevorderd door de wijze waarop de wetenschap wordt beoefend. De hedendaagse wetenschap is immers hoofdzakelijk gebaseerd op logisch positivisme. Ook daar is het denken één-dimensionaal. Men houdt zich immers alleen bezig met feiten en verschijnselen in hun onderlinge relaties. Bij voorkeur worden deze in de vorm van een mathematisch model gegoten. Door deze denkhouding bevestigt men de bestaande maatschappelijke orde en onderdrukt men de mogelijkheid van het ontstaan van alternatieven.

Het paradoxale van de situatie is dat de arbeider die ook onder het laat-kapitalistische systeem wordt geëxploiteerd niettemin geheel door deze maatschappij is geabsorbeerd. Hij voelt zijn slavernij niet meer. Hij wordt klasseloos en is niet langer meer de negatie van de maatschappij. Een slaaf blijft echter een slaaf omdat de zuiverste vorm van slavernij die is waarin men fungeert als een instrument, als een ding. Hoe bereikt men vooruitgang, zo vraagt Marcuse zich

af. Vooruitgang is geen neutraal begrip. De hoog ontwikkelde maatschappij nadert de situatie waar werkelijke vooruitgang een radicale omwenteling vraagt van de huidige organisatie. Dit punt wordt bereikt wanneer de economische ontwikkeling zodanig is dat in alle essentiële behoeften wordt voorzien. Vanaf dit punt zou de technische ontwikkeling het rijk van de noodzaak transcenderen, waarin het tot nu toe als een instrument van overheersing en exploitatie fungeerde. Wanneer er werkelijk sprake is van vrije wilsbeschikking en vrije bestemming van het eigen lot dan moet aan een aantal voorwaarden zijn voldaan. Deze voorwaarden zijn de volgende:

— Allereerst zullen de essentiële goederen naar behoefte moeten worden gedistribueerd, onafhankelijk van de prestatie die men levert.

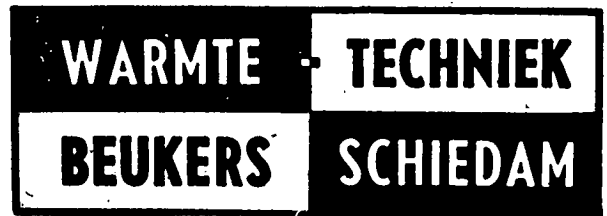
— In de tweede plaats moet er een reductie van de arbeidstijd komen tot een bepaald minimum.

— In de derde plaats zal de opvoeding gericht moeten worden op een onderlinge verwisselbaarheid van functies. Dit proces zal gegeven de geschetste omstandigheden veel meer door revolutie dan door evolutie tot stand kunnen worden gebracht.

COMMENTAAR

Wanneer wij de hier summier weergegeven opvattingen van Marcuse over de sociaal-economische orde, zoals neergelegd in zijn boek *One-Dimensional Man*, nader bezien vallen enkele dingen op. Wij zullen er puntsgewijs enige aandacht aan schenken:

1. In de eerste plaats is zijn uitvoerige kritiek op de bestaande sociaal-economische orde weinig exact. Zij bestaat voor een groot deel uit beeldend uitgedrukte veroordelingen, maar hard bewijsmateriaal ontbreekt.
2. Terwijl Marcuse kritiek heeft op alles en nog wat is hij — evenals andere Marxisten — uitermate vaag over de vraag hoe het dan wél moet. Hij geeft fel af op concurrentie en winstmotief als organiserend principe, maar laat na om duidelijk aan te geven welk organiserend principe hij dan wél toegepast zou willen zien, zonder te vervallen in een totalitair dwangstelsel (dat niet in zijn opvattingen zou passen). Op deze manier is zijn kritiek een slag in de lucht. Het is een te simpele manier van polemiseren.
3. Afgezien van het feit dat hij over de alternatieven uitermate vaag is, is zijn kritiek meestal niet alleen eenzijdig, maar ook onjuist. Wanneer hij stelt dat het logisch positivisme een bevestiging vormt van de bestaande economische orde dan is dat gewoon een onjuiste voorstelling van zaken. Wanneer hij de economische literatuur zou kennen, zou hij weten hoe men op basis van het logisch positivisme ook andere vormen van sociale orde kan bestuderen en bestudeert. Men krijgt de indruk of er vóór hem sinds Marx niets meer is verschenen wat de moeite van het lezen waard is. Uit zijn boek moet men wel afleiden dat Marcuse's kennis van de economische wetenschap inderdaad bij Marx ophoudt. Er bestaat echter geen geheimzinnige eigenschap waarmee men langs wetenschappelijke weg de te hanteren normen uit de bestaande orde kan destilleren, hetgeen Marcuse blijkbaar meent wél te kunnen. Ook zijn normen zijn echter — hoe respectabel ook — buitenwetenschappelijk. Het traceren van hun onderlinge consistentie en interdependentie is taak van de wetenschap. Zij kan zich hierdoor ook actief met

andere maatschappijvormen bezighouden, zonder in leeg subjectivisme te vervallen. Zij doet dat — zoals gezegd — ook herhaaldelijk. Een duidelijk voorbeeld van deze manier van wetenschappelijk werken, gemotiveerd door sociale beweging, is het werk van Tinbergen, wiens naam niet bij Marcuse voorkomt.

4. Het valt op dat Marcuse veelal negeert dat elke verandering in een bepaalde sector van de maatschappij, ook veranderingen in andere sectoren meebrengt. Wanneer men bijvoorbeeld de omvang van de vrije tijd wil vergroten, dan heeft dit tot gevolg dat er minder goederen voor distributie beschikbaar zijn, enz. Het aangeven en zonodig het afwegen van de belangen van *alle* interdependente relaties in een proces van verandering dient de kern te vormen van een goede uitgebalanceerde behandeling van dit soort problemen. Deze nuances ontbreken echter bij Marcuse. Zijn analyse is éénrichtingsverkeer en daardoor voor kritiekloze lezers misleidend. Men zou het ook in Marcuse's eigen beeldspraak kunnen zeggen: zijn denken is een typisch voorbeeld van één-dimensionaal denken.

5. Dat Marcuse — schrijvend over economische problemen — de neo-marxistische ontwikkeling verwaarloost, blijkt uit de manier waarop hij het begrip „exploitatie” hanteert in zijn kritiek op de huidige maatschappij. Het is nog geheel gebaseerd op het exploitatiebegrip dat Marx een eeuw geleden hanteerde. De arbeider wordt „uitgebuit” door de kapitalist die de produktiemiddelen bezit. Met de onteigening van de produktiemiddelen vervalt de exploitatie, aldus Marx. Zelfs in verlicht-Marxistische kringen, zoals in Joegoslavië, heeft men deze primitieve exploitatietheorie verlaten. Men gaat er in deze kringen van uit dat — onder bepaalde voorwaarden — de inkomensvorming de schaarsteverhoudingen weerspiegelt. Hoe schaarser — relatief — een produktiefactor, hoe hoger het inkomen van die produktiefactor. In deze neo-Marxistische beschouwingswijze exploiteert ieder die relatief schaarse eigenschappen heeft zijn medemens. De ene arbeider kan op die manier de andere exploiteren !. (Men kan hier nauwelijks meer van Marxisme spreken omdat „welfare-economisten” hetzelfde zouden kunnen stellen, zij het in andere termen). Wel zou de uiterste consequentie van deze gedachtengang moeten zijn dat socialisatie van de produktiefactoren niet meer de panacee vormt voor de opheffing van de „exploitatie” (in de zoëven gegeven ruime interpretatie). Bestrijding van de relatieve schaarste en inkomensverdelingspolitiek worden dan véél belangrijker. Marcuse zwijgt over de zaken.

6. Het is niet duidelijk welke voorstelling Marcuse zich heeft gemaakt van de functionering van het economisch mechanisme in de huidige maatschappij. Hij stelt het met zijn indringende beeldspraak voor alsof de consument een marionet is die door het industrieel systeem wordt gemanipuleerd. „Under the rule of a repressive whole, liberty can be made into a powerful instrument of domination.” „And the spontaneous reproduction of superimposed needs by the individual does not establish autonomy, it only testifies the efficiencies of the controls.” Zoals Meade het in zijn kritiek op Galbraith onlangs nog duidelijk heeft gesteld¹: niet de industrie beslist wat er uiteindelijk geproduceerd zal worden, doch de consument heeft de allerlaatste beslissende stem. De industrie kan de consument wel trachten te beïnvloeden, maar nimmer dwingen bepaalde artikelen te kopen. De beeldspraak van de consument als slaaf is dan ook vals. Men kan de beeldspraak net zo goed (gedeeltelijk) omdraaien en stellen dat het industrieel systeem de slaaf is van de consument, maar ook dan verschaft men, evenals als Marcuse, geen inzicht in de werking van het economisch mechanisme. Het is allemaal ingewikkelder dan Marcuse het met zijn één-dimensionale manier van denken voorstelt.

7. Marcuse's denkmodel is inconsistent. Als voorwaarden voor de door revolutie te bereiken werkelijke zelfbeschikking noemt hij o.a.: een verdeling van de essentiële goederen naar behoefte en een reductie van de arbeidstijd tot een bepaald minimum. Nu moet allereerst vastgesteld worden dat in de laat-kapitalistische, sociale-verzorgingsmaatschappij de voorziening in de essentiële behoeften (los van de prestatie) een essentieel onderdeel is van die maatschappij. Factoren als minimum loon, kinderbijslag, kosteloze opvoeding, onbeperkte hulp bij ziekte en ongeval, maatschappelijke zorg, vrije toegang tot bibliotheken, staatspensioen e.d. zijn gebaseerd op de gedachte van voorziening in de essentiële behoeften. Zij zijn niet of losjes gekoppeld aan de prestatie. Marcuse doet alsof voor wat hij belangrijk vindt een revolutie nodig is, doch vermeldt niet al datgene wat langs evolutionaire weg is en wordt gerealiseerd in de geest van „voorziening naar behoefte”. Ook voor verkorting van de arbeidstijd is geen revolutie nodig, zodat zijn denkmodel ook in dit opzicht niet consistent is. Het is thans door de rigiditeit van de CAO's misschien nog wat moeilijk voor ieder individu een verhouding tussen arbeidstijd en vrije tijd te bewerkstelligen die meer in overeenstemming is met eigen preferenties. Maar deze wenselijkheid moet zich zeker in de toekomst laten realiseren. De Marcusiaanse revolutie lijkt hiervoor niet nodig.

8. Men krijgt de indruk dat door gebrek aan kennis van de economische wetenschap (behalve, zoals gezegd, die à la Marx van 1868); Marcuse verschillende dingen door elkaar haalt. Er zijn bepaalde autonome economische handelingen die het individu zelf kan verrichten, waarbij het resultaat (ex-post) gelijk is aan datgene wat hij ex-ante voorzag. Een autonome reductie van de arbeidstijd en uitbreiding van de vrije tijd met een daaraan gekoppelde verandering van het inkomen vormt een handeling waarbij de verwachting ex-ante in grote lijnen kan en zal overeenstemmen met het resultaat ex-post. Een „actie van buiten” is niet nodig om het gewenste resultaat te bereiken. Het is echter ook mogelijk dat een bepaalde handeling *niet* het resultaat oplevert dat men verwacht, ja zelfs het tegendeel daarvan kan opleveren zoals in dynamische economische processen. Wanneer één individuele ondernemer bezuinigt op grond van pessimistische verwachtingen is dit geen ramp. Wanneer alle ondernemers hetzelfde doen ontstaat een crisis. Er is dan een actie van buiten nodig om de situatie in overeenstemming te brengen met ieders wensen, die door ieder afzonderlijk niet kunnen worden gerealiseerd door vrije autonome actie. Zo'n onbeheerst proces is waarschijnlijk ook de door niets en niemand geremde, ook door Marcuse gesignaleerde, technologische explosie die neveneffecten kan oproepen of bewerkstelligen die wij in feite niet wensen. Het gaat hier echter om een uitermate gecompliceerd probleem, waar inhoudelijk wel wat meer over te zeggen is (en is gezegd) dan Marcuse te berde brengt. Het is ook nogal eenzijdig om dit in een Marxistische context te wringen.

CONCLUSIE

Wanneer wij onze kanttekeningen samenvatten dan moet onze conclusie luiden dat niet duidelijk is waarom juist Marcuse een rol speelt in de ideologie van jonge activistische en kritische aspirant-intellectuelen. Men zou haast moeten concluderen dat dit slechts — paradoxaal gesproken — verklaard kan worden uit een onvoldoende ontwikkelde kritische zin en een (nog) onvoldoende ontwikkeld gevoel voor de immense gecompliceerdheid van de maatschappelijke problematiek. Wij kunnen ons ook nauwelijks voorstellen dat Marcuse in de geschiedenis geboekstaafd zal worden als een groot denker over de sociaal-economische problematiek. Over zijn betekenis als wijsgeer vermogen wij echter uiteraard geen oordeel uit te spreken.

J. Wemelsfelder

¹ J. E. Meade: „Is 'The New Industrial State' inevitable?”, *Economic Journal*, juni 1968.

(I.M.)

Twee maal de loonsomheffing

In het Begrotingsnummer (2 oktober jl.) was o.a. het verslag opgenomen van een discussie over de Miljoenennota tussen een aantal jonge economen. Door ruimtegebrek moest de redactie één onderdeel ervan „in voorraad houden”. Dit deel, handelend over de zgn. loonsomheffing, wordt nu geplaatst. Deelnemers aan dit onderdeel van de discussie waren achtereenvolgens Drs. G. J. van der Hoeven, Drs. J. A. Haverhals, Drs. W. Sidré en Drs. G. de Man.

Aan dit discussieverslag gaat een artikel vooraf, dat de redactie onlangs ontving en dat over diezelfde loonsomheffing handelt.

I Enige opmerkingen n.a.v. een in de Miljoenennota aangekondigde studie

---

INLEIDING

In de Miljoenennota 1969 kondigt de Nederlandse regering een studie aan over de wenselijkheid van een eventuele loonsomheffing. Onder deze heffing wordt verstaan een heffing van de overheid naar rato van de door de bedrijven uitbetaalde lonen. De bedoeling van de regering is om de opbrengst aan bedrijven *buiten het westen van Nederland* geheel of gedeeltelijk uit te keren. Op deze manier hoopt de regering kunstmatig de situatie van een aantal jaren geleden te herstellen, waarin de lonen buiten het westen van Nederland aanmerkelijk lager lagen dan in het westen zelf. Hierdoor werd een zekere compensatie geboden voor tal van factoren die vestiging in het westen aantrekkelijk maakten. In de laatste jaren is het verschil in loonniveau tussen het westen en de rest van Nederland echter aanmerkelijk afgenomen. Door kunstmatig herstel van deze loonverschillen hoopt de regering, *dat opnieuw prikkels zullen ontstaan tot vestiging in gebieden buiten het westen van Nederland*. Daarnaast denkt de regering aan het gebruik van de loonsomheffing als conjunctureel politiek instrument.

LOONSOMHEFFING ALS INSTRUMENT TER BEVORDERING VAN DE SPREIDING DER BEDRIJVIGHEID

Bezwaren:

1. Een groot aantal bedrijven in het westen zou ook bij het bestaan van bovengenoemde loonverschillen niet gemakkelijk hun vestigingsplaats elders hebben kunnen zoeken. Denk aan de faciliteiten van Europort; deze kunnen moeilijk ergens anders verschaft worden. Het zou onbillijk zijn dit soort bedrijven ook te belasten, maar een duidelijke scheiding tussen bedrijven die *wel* en bedrijven die *onmogelijk* zich elders kunnen vestigen is waarschijnlijk ondoenlijk.

2. Een heffing naar rato van de uitbetaalde lonen ver-

hoogt de kosten van de arbeid en zal derhalve de *substitutie* van kapitaal voor arbeid (rationalisering en automatisering) versnellen. Stimulansen om over te gaan tot arbeidsbesparing hebben de laatste jaren bij de aanhoudende loonkostenstijging bepaald niet ontbroken. Het is zeer de vraag of dit proces, waarvan toch al niemand weet hoe snel dit zal gaan, nog meer gekatalyseerd moet worden.

3. Een heffing naar rato van de loonsom drukt het zwaarst op de arbeidsintensieve bedrijven en met name op de dienstverleningssector (de regering ziet dit ook, zie blz. 25 van de Miljoenennota 1969). Niet valt in te zien, waarom juist dit soort bedrijven de zwaarste last moet dragen. Stellig niet omdat vestiging van deze bedrijven buiten het westen extra bevorderd zou kunnen worden. Dit is onmogelijk, omdat vele dienstverlenende bedrijven alleen kunnen bestaan in grote bevolkingsconcentraties.

4. De loonsomheffing werkt voor bedrijven die geen algehele compensatie ontvangen kostenverhogend. Dit zal niet nalaten druk uit te oefenen op het prijsniveau. Bovendien bestaat er een kans dat de prijsverhoudingen scheefgetrokken worden. Daarenboven — de regering wijst er zelf al op (blz. 25 Miljoenennota 1969) — is er nog de kwestie van restitutie bij export en substitutie bij import. Dit is administratief welhaast ondoenlijk te regelen. Brengt de loonsomheffing daarom onze concurrentiepositie niet nog verder in gevaar?

LOONSOMHEFFING ALS CONJUNCTUURPOLITIEK INSTRUMENT

Haast terloops wordt in de Miljoenennota 1969 vermeld, dat de regering er ook aan denkt de loonsomheffing als conjunctuurpolitiek instrument te hanteren. Bij een opgaande conjunctuur kan de regering afremmen door bijv. een gedeelte van de loonsomheffing niet uit te keren, maar op te potten, terwijl in een neergaande conjunctuur extra stimulansen kunnen worden gegeven door met behulp van de eerder opgepote gelden grotere uitkeringen te doen

dan het bedrag van de loonsomheffing van dat moment toestaat.

Afremming in een periode van opgaande conjunctuur kan ook bereikt worden door het tarief van de loonsomheffing te verhogen, terwijl de uitkeringen op hetzelfde niveau als voorheen gelaten worden. Bij een neergaande conjunctuur kan de regering het tegenovergestelde doen.

Tegen beide manieren om de loonsomheffing te gebruiken als instrument van conjunctuurpolitiek kunnen nogal ernstige bezwaren worden ingebracht.

a. Bezwaren tegen het gebruik van een variabel uitkeringspercentage:

I. Dit betekent dat de loonkostenverschillen tussen het westen en de rest van Nederland zullen variëren al naar gelang de stand van de conjunctuur. Wordt in een hoogconjunctuur het uitkeringspercentage verlaagd, dan betekent dit voor de bedrijven buiten het westen van Nederland een verhoging van hun loonkosten. Het zijn deze bedrijven immers die profiteren van de uitkeringen uit de loonsomheffingpot. Vermindering van de uitkeringen treft dus uitsluitend deze bedrijven. Het gevolg van dit alles is, dat de omvang van de kunstmatig gecreëerde loonkostenverschillen tussen het westen van Nederland en de rest niet precies vaststaat. Hiermede is een onzekerheid ten aanzien van de „kunstmatige” loonkostenvoordelen in de rest van Nederland geschapen, welke onzekerheid de sterkte van de prikkel om zich hier te vestigen ongetwijfeld zal aantasten. *Dit gebruik van de loonsomheffing als instrument van conjunctuurpolitiek is derhalve moeilijk te rijmen met de tegelijkertijd nagestreefde spreiding van de bedrijvigheid in Nederland.*

II. Omdat de vermindering van de uitkeringen uitsluitend de bedrijven buiten het westen van Nederland treft, betekent dit dat de lasten van de conjunctuurafremming alleen gelegd worden op deze bedrijven. Dit zal alleen enige zin hebben als de oorzaken van de hausse ook buiten het westen zouden ontstaan. Dit is zonder meer onwaarschijnlijk.

b. Bezwaren tegen het gebruik van een variabel heffingspercentage:

I. Verhoging van het heffingspercentage in een voortschrijdende hausse zou een loonkostenverhoging betekenen die de in deze conjunctuurfase toch wel bestaande tendens tot loonkostenstijging nog zou versterken! Dit zou nu niet bepaald bijdragen tot het voorkómen van een inflatoire ontwikkeling.

II. Verhoging van de heffing uit anti-cyclische overwegingen betekent dat arbeidsintensieve bedrijven hiertoe meer moeten bijdragen dan de kapitaalintensieve. Er valt geen redelijke grond te bedenken, waarom dit zo zou moeten zijn.

CONCLUSIES

Vanwege de hierboven genoemde bezwaren lijkt ons de instelling van een loonsomheffing een weinig gelukkige gedachte. Het *doel* dat men tracht te bereiken, een grotere spreiding van het bedrijfsleven, is op zichzelf genomen zeer aanbevelenswaardig. De *middelen* om dit doel te bereiken echter dienen van *andere aard* te zijn dan de voorgestelde loonsomheffing. Aan subsidies, belastingfaciliteiten e.d. voor bedrijven die zich vestigen in andere delen van het land dan het westen, moet in dit verband eerder worden gedacht. Deze maatregelen worden immers bovendien bekostigd uit de *algemene middelen* en dit lijkt ons een billijker wijze van financiering van de spreiding der industrialisatie, dan een loonsomheffing die alle lasten eenzijdig op de rug van het bedrijfsleven schuift.

Het gebruik van de loonsomheffing als conjunctuurpolitiek instrument is al evenmin aanbevelenswaardig, daar ook hier geldt dat hetzelfde doel met andere middelen beter bereikt kan worden. Niet alleen is het gebruik van de loonsomheffing voor dit doel tegenstrijdig met het eerder genoemde doel van spreiding der bedrijvigheid, maar bovendien kleven aan dit gebruik van de loonsomheffing allerlei bezwaren, die o.i. onoverkomelijk moeten worden geacht.

Men kan zich niet aan de indruk onttrekken, dat de overheid teveel gelet heeft op de aanvankelijk bestaande loonkostenverschillen en de daaraan toegeschreven prikkel tot vestiging in andere gebieden van Nederland dan het westen. Herstel van deze loonkostenverschillen door middel van een loonsomheffing zal deze prikkel misschien opnieuw doen ontstaan, *maar andere middelen kunnen hetzelfde bewerkstelligen, zonder de bovengenoemde bezwaren verbonden aan een loonsomheffing.*

Wij zijn ons ervan bewust dat over de loonsomheffing veel meer te zeggen valt. Het was echter slechts onze bedoeling met enkele gedachten een bijdrage tot een eventuele discussie te leveren.

Drs. J. A. v. d. Heijden
Drs. M. A. D. H. Schalekamp

II. Verslag van een discussie

VAN DER HOEVEN: Doel van de loonsomheffing is een meer evenwichtige spreiding van de industrialisatiegroei in Nederland. Als motief wordt in de Miljoennota aangevoerd, dat het westen een voorsprong heeft wegens de geografische ligging en wegens tal van andere factoren. Daarbij kunnen we denken aan allerlei agglomeratiefactoren, zoals het sociaal-culturele klimaat, toeleveringsbedrijven, afnemers, de aanwezigheid van de

centrale overheid, enz. en een potentieel van geschoolde en hooggeschoolde arbeidskrachten. De Miljoennota zegt ook, dat in het verleden voor al deze factoren een tegenhanger werd gevonden in het regionale loonkostenverschil. Deze compenserende werking zou thans echter zijn weggevallen. Vandaar dat de regering zich afvraagt of een aanvullende regeling noodzakelijk is om door middel van een loonsomheffing deze regionale loonkostenver-

schillen opnieuw in te voeren. Deze heffing zou naar rato van de uitbetaalde lonen moeten plaatsvinden, waarbij men een ongedifferentieerd tarief wil gaan toepassen, waarvan de opbrengst geheel of ten dele uitbetaald zou moeten worden aan de buiten het westen gevestigde bedrijven. Eventueel kan die loonsomheffing zelfs voor conjuncturele doeleinden worden aangewend.

■ Het verstandigste punt bij deze

loonsomheffing is het plan om advies aan de SER te vragen. Ik geloof niet dat de SER erg enthousiast zal zijn over deze vorm van regionaal industrialisatiebeleid, aangezien er heel wat bezwaren aangevoerd kunnen worden.

In de eerste plaats hanteert men een foutief uitgangspunt. De Miljoenennota neemt aan, dat de regionale loonverschillen niet meer bestaan of vrijwel niet meer bestaan. Als ik nu naar de CBS-loonstruc-tuurenquête van 1966 kijk — dat is niet zo lang geleden — dan blijkt dat de verdiende lonen onder nijverheidsarbeiders als gemiddelde nog aanmerkelijk verschillen per gemeenteklasse. Zoals men weet liggen de grote gemeenten, klasse I, voornamelijk in het westen, terwijl de plattelandsgemeenten in het noorden, oosten en zuiden liggen. Dit is nog niet per bedrijfstak uitgesplitst, maar de statistieken van de Bemetel wijzen in feite op hetzelfde verschijnsel voor de metaalindustrie. M.a.w., die regionale loonverschillen bestaan naar mijn mening nog steeds. Zij waren in het verleden blijkbaar niet voldoende om de industrialisatie in het westen van het land af te remmen; integendeel zij waren een gevolg van de industrialisatie in het westen. Als in het verleden loonverschillen niet geholpen hebben, waarom dan nu wel?

Een tweede bezwaar dat ik tegen de loonsomheffing zou willen aanvoeren is het feit — daar heeft de Miljoenennota zelf ook al op gewezen — dat de loonsomheffing in feite de kapitaalintensieve bedrijven minder zal belasten dan arbeidsintensieve bedrijven. Dan zou men eigenlijk een stukje structuurpolitiek gaan voeren ten gunste van de kapitaalintensieve bedrijven en aangezien de kapitaalintensieve bedrijven zich voornamelijk in het westen bevinden, betekent dit, dat de loonsomheffing juist ten voordele van het westen zou werken. Je zou ook kunnen zeggen, dat die loonsomheffing een onding is omdat men met een van de vele variabelen die de keuze van de vestigingsplaats beïnvloeden, wil gaan manipuleren. Men zou net zo goed kunnen denken over een heffing op geïnvesteerd vermogen.

In de derde plaats ben ik bang voor een verschuiving in de inkomens-

verdeling ten nadele van de werknemers. Stel dat de loonsomheffing werkelijk effectief zou zijn, dat wil zeggen: de loonkosten in het westen worden verhoogd en in de rest van het land verlaagd. Het is denkbaar dat de loonsomheffing in het gehele land op de werknemers wordt afgewenteld, terwijl het de vraag is of de werknemers in de ontwikkelingsgebieden er veel beter van zullen worden. We krijgen dan een stimulering van ondernemersinitiatieven die door werknemers wordt gefinancierd.

Mijn laatste bezwaar geldt ten aanzien van het zinnetje in de Miljoenennota, dat men de loonsomheffing ook als conjunctuurpolitiek element zou kunnen aanwenden. Men zou daarmee heel griezelige dingen kunnen gaan doen. De loonsomheffing als conjunctuurheffing heeft een bijzonder willekeurige werking, zoals ik heb vastgesteld. Ik geloof, dat er voor de conjunctuurpolitiek voldoende instrumenten bestaan. Het is de vraag of men ze wil gebruiken. Ik denk bijv. aan de kredietpolitiek, iets wat in ons land nogal verwaarloosd wordt. Ik voel veel meer voor directe maatregelen ten aanzien van de regionale industrialisatie en het werkgelegenheidsbeleid. Men kan daarbij denken — dat zal misschien een harde maatregel zijn — aan een absoluut vestigingsverbod voor bepaalde categorieën bedrijven in het westen, bedrijven waarvoor vestiging in het westen geen noodzakelijke voorwaarde is, maar waarbij misschien toevallig de directie het erg plezierig vindt om in het westen van het land te zitten.

Haverhals: Ook ik sta afwijzend tegenover de loonsomheffing. Deze conclusie grond ik ten dele op argumenten die door Van der Hoeven naar voren zijn gebracht. De eerste premisse waarvan men bij dit voorstel blijkbaar is uitgegaan, is dat de regionale loonverschillen een belangrijke factor zouden zijn voor de keuze ten aanzien van vestiging en produktie. Ik geloof, dat het een overschatting is van de betekenis van deze factoren. Dat zou met zich meebrengen dat, wil een dergelijke maatregel effectief zijn, men niet kan volstaan met fracties van procenten, maar dat men rekening moet houden

met veelvouden van procenten. Dat is het eerste punt waar ik mijn bezwaar op grond.

Het tweede punt is dat men ervan uitgaat, dat wij alleen te maken hebben met regionale moeilijkheden en regionale problematiek ten aanzien van de werkgelegenheid. Wij hebben echter te maken met *bedrijfstakgewijze* moeilijkheden. Gaat men nu een dergelijk instrument toepassen, dan kunnen er ook in het westen wel eens klappen vallen die men niet in de overwegingen heeft betrokken. Dat zal allerlei nare consequenties hebben en daarom geloof ik, dat de uitgangspunten die ten grondslag hebben gelegen aan dit voorstel toch wel een beetje al te eenzijdig zijn geweest.

Siddré: Ik wil enkele opmerkingen maken van wat algemener karakter. De term „effectiviteit van het instrument” is gebruikt. Dit is echter een technisch begrip. Ik geloof, dat de voorkeur voor de effectiviteit van een instrument beoordeeld moet worden aan de hand van een tweetal criteria, ten eerste de effecten van het instrument op de doelvariabele — de beoordeling daarvan ontbrak naar mijn gevoel bij Haverhals en Van der Hoeven — en ten tweede de praktische mogelijkheden van het gebruik van het instrument. Bij die praktische mogelijkheden spelen dan politieke, juridische en allerlei andere factoren een rol. Die twee dingen moet men dus uit elkaar houden. Ik geloof, dat het instrument van de loonsombelasting als conjunctuurinstrument bijzonder effectief zou kunnen zijn.

Een loonsombelasting zou de particuliere investeringen negatief kunnen beïnvloeden, omdat arbeid relatief duurder wordt en omdat de investeringen vaak complementair zijn met arbeid. De richting van het effect op de export is moeilijker aan te duiden. Een druk op het volume van de exporten behoort — zeker op korte termijn — tot de mogelijkheden. Een loonsomheffing zou dus — mede via geïnduceerde prijsstijgingen — de totale bestedingen kunnen verminderen, waardoor een grotere werkloosheid ontstaat.

De werking van een loonsomheffing

(I.M.)

 N.V. SLAVENBURG'S BANK

met een gedifferentieerd tarief is, zonder uitvoerige berekeningen, niet te overzien. Een gedifferentieerd tarief zal echter veel bezwaren ontmoeten vanuit de juridische en politieke sfeer. De economist moet dan zijn technocratische desiderata loslaten.

Haverhals: Die doelvariabele hebben wij toch wél gepreciseerd, hoewel misschien niet expliciet genoeg voor een technocraat. De regering veronderstelt dat deze regeling uitdrukkelijk is gericht op een bestrijding van nationale werkgelegenheidsverschillen. Dat is de doelvariabele, meen ik. Ik nu geloof dat de resultaten, getoetst aan de doelvariabele, bijzonder beperkt zullen zijn juist omdat wij niet alleen te maken hebben met regionale problemen, maar ook met bedrijfstaksgewijze problemen. Dit kan dan net zo goed gelden voor zwakkere bedrijfstakken die, door welke oorzaak dan ook, ook in het westen zijn gevestigd.

Sidré: Dit kan je alleen maar beoordelen als men een bepaalde loonsombelasting heft en men vergelijkt de effecten van die loonsombelasting op de doelvariabele met de effecten van dat andere instrument, dat je voor diezelfde doelvariabele zou kunnen gebruiken. Men zou misschien de regionale werkloosheid ook kunnen bestrijden met een gericht beleid van autonóm overheidsuitgaven. Het effect kan gering zijn, maar groot in verhouding tot de effecten van de andere instrumenten die men heeft.

Haverhals: Jawel, maar het kan best wel eens zo zijn dat, als men het mogelijke resultaat vergelijkt met de resultaten van bestaande en beschikbare instrumenten, men toch tot de conclusie komt: wij halen hier zo veel mee overhoop, dat het eigenlijk niet meer de moeite waard is.

De Man: Mij is niet duidelijk waarom, als men een ongedifferentieerd tarief hanteert, waarbij aan bepaalde zwakke bedrijfstakken of bedrijven op grond van zekere maatstaven uitkeringen uit de opbrengst van de loonsomheffing worden verricht, men deze belasting überhaupt nodig heeft. Is het in die situatie niet veel eenvoudiger om het tarief van de vennootschapsbelasting met 1, 2 of 3 punten te verhogen? Dan is het probleem van de discriminatie tussen arbeidsintensieve en kapitaalintensieve bedrijven verdwenen en bovendien ontlast men de kleine

middenstandsondernemingen, die niet de rechtsvorm van N.V. voeren.

Overigens: waarom zou alleen het bedrijfsleven de lasten van een beleid tot bevordering van de werkgelegenheid moeten dragen? M.i. is de gehele Nederlandse samenleving mede verantwoordelijk voor de bevordering en handhaving van een redelijk niveau van werkgelegenheid. Men zou daarom kunnen stellen, dat de oplossing moet worden gezocht in de sfeer van de loonen-inkomstenbelasting. Men zou echter op grond van ethische en solidariteitsoverwegingen ook kunnen pleiten voor een aparte belasting (een andere dan deze niet-economische motivering voor een aparte belasting zie ik niet). Als nu door factoren buiten hun schuld in bepaalde bedrijfstakken en bepaalde regio's niet voldoende werkgelegenheid is, dan moet de Nederlandse bevolking daarvoor bijdragen middels een beleid van de overheid, gefinancierd uit de opbrengst van deze speciale belasting. Aldus zou men tot uitdrukking brengen: met de opbrengst van deze belasting bevorderen wij de werkgelegenheid. Of die ethische overwegingen opwegen tegen de kosten van het heffen van een aparte belasting, moet worden betwijfeld — hoewel dat moeilijk meetbaar is — en daarmee zou de grond voor de heffing van een aparte belasting wegvallen. Dan moet ik stellen: zoek het in de sfeer van de bestaande belastingen. Daarmee komt men eenvoudig terug op het punt, dat de werkgelegenheidsbevordering leidt tot een verhoging van de belastingdruk.

Tot slot wil ik nog opmerken, dat ik het geheel met Van der Hoeven en Haverhals eens ben dat het erg onwaarschijnlijk is, dat een differentiatie in de loonkosten van enkele procenten voldoende zal zijn om de agglomeratievoordelen in het westen van het land te compenseren. Niet deze loonkostendifferentiatie door uitkeringen aan bepaalde bedrijven buiten de randstad, maar een sterke verbetering van de infrastructurele voorzieningen voor industrievestiging in een beperkt aantal kernen buiten de randstad, moet het centrale thema van het beleid tot bevordering van de werkgelegenheid zijn.

Haverhals: M.i. is het een onmogelijke zaak om een regionale differentiatie aan te brengen in de vennootschapsbelasting. Kijk maar eens naar de vestigingsplaats van de bedrijven. Hoe moet je dat in hemelsnaam gaan toerekenen? Dat is op zichzelf een bijzonder moeilijke aan-

gelegenheid, met allerlei interne verrekningen en wat dies meer zij. Ik acht dit gewoon technisch niet uitvoerbaar. Een vraag die ik wil stellen is: interpreteer ik De Mans betoog juist als hij zegt dat men maar niet met die loonsomheffing moet beginnen en dat men het op een andere manier, uit de algemene middelen, moet doen?

De Man: Inderdaad, de loonsomheffing lijkt mij een overbodige zaak.

Haverhals: De bedoeling van de loonsomheffing is om een gedeelte daarvan terug te geven aan bedrijven buiten het westen. Het is geen algemene verhoging van het kostenpeil, want als dat het geval zou zijn, kan men zich inderdaad afvragen of het niet verstandiger is om te zoeken naar instrumenten die minder rompslomp betekenen en die veel directer kunnen werken. De bedoeling is echter dat men juist gaat differentiëren, ten minste zo heb ik de adviesaanvraag begrepen.

Recente publikaties

Prof. Mr. Ch. P. A. Geppart: Onevenwichtigheden in de belastingwetgeving. Voordracht gehouden op de Belastingconsulentendag 1968, georganiseerd door de Nederlandse Federatie van Belastingconsulenten. Debaters: Prof. Mr. K. V. Antal en Prof. Mr. L. J. M. Nouwen. Serie Belastingconsulentendagen nr. 13. Uitgeverij FED, Amsterdam 1968, 49 blz., f. 6,90.

Prof. Dr. G. F. de Cuyper: Bezitsvorming door werknemers. Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, Antwerpen-Utrecht 1968, 127 blz., f. 15,90.

Een inventarisatie van de verscheidene regelingen en stelsels die op het gebied van de bezitsvorming voor werknemers in verschillende landen reeds zijn ingesteld en worden toegepast.

Inhoud in hoofdlijnen:

- I. Begrippen. Opzet. Bewegredenen voor de bezitsvorming. Evolutie.
- II. Gewone regelingen: sparen — bouwleningen en bouwpremies; bouwsparen.
- III. Spaarregelingen in de onderneming.
- IV. Beleggingsfondsen, aandeelhoudersrechten, obligaties, leningen in de onderneming.
- V. Collectieve beleggingsfondsen.
- VI. Slotbeschouwingen. Bibliografie.

Nogmaals: misverstanden over de BTW

In ESB van 7 augustus jl. werd een artikel opgenomen van Dr. H. Hoelen, getiteld „Misverstanden over de BTW”. Uit enige reacties op dit artikel bleek dat de misverstanden van de heer Hoelen niet alom werden gedeeld. Twee van die reacties, van resp. Mr. A. E. de Moor en A. B. Busnac, werden afgedrukt in ESB van 4 september jl.

Een met het „vrije tribune”-karakter van ESB samenhangend gebruik wil, dat een aangevallen auteur altijd het recht krijgt op het laatste woord, i.c. de gelegenheid krijgt een naschrift toe te voegen aan eventuele reacties op zijn eerdere bijdrage. Verblijf in het buitenland maakte het de heer Hoelen destijds echter niet mogelijk meteen te reageren. Het is dus met enige vertraging dat hieronder alsnog het „naschrift” van de heer Hoelen is afgedrukt.

Als reactie op mijn artikel „Misverstanden over de BTW” in *ESB* van 7 augustus jl., verschenen in *ESB* van 4 september verhandelingen van de heren Mr. A. E. de Moor en A. B. Busnac. Volgens de heer De Moor heerst er „helemaal geen misverstand”. De genoemde verhandelingen hebben mij echter juist in de overtuiging gesterkt, dat de misverstanden wel degelijk aanwezig zijn. Natuurlijk is er geen sprake van, dat de heer De Moor en andere belastingexperts zich in hun commentaren schuldig zouden hebben gemaakt aan demagogie. Zij worden in dit verband dan ook nergens geciteerd en in mijn inleiding scheidt het woordje „daarnevens” mijn kritiek op de commentaren van die op de demagogie. Het ontgaat mij tevens waarom De Moor de indruk wekt, dat ik degenen, die voor het wetsontwerp verantwoordelijk zijn, alsmede de commentatoren, zou hebben verweten „er maar weinig van begrepen” te hebben. Daar is wederom geen sprake van. Ik heb mij beperkt tot het signaleren van *misverstanden* (een mild woord) op sommige punten.

En nu ter zake. De heren De Moor en Busnac houden vol, dat er *in de ondernemings sfeer per saldo geen belasting wordt geheven*; ik houd vol, dat dit een misverstand is. Dit komt duidelijk tot uiting in het schema (onderaan blz. 818 van De Moors artikel), de voorstelling van een „betaalspelletje” tussen A, B, C, P en F (de fiscus). Uit deze voorstelling van zaken krijgt men inderdaad de indruk, dat er in de ondernemings sfeer (per saldo) geen belasting wordt afgedragen; de laatste schakel in de bedrijfskolom C, de detailhandelaar, ontvangt het volledige belastingbedrag ad f. 36 in de prijs en draagt dat aan de fiscus af. Op deze manier wordt het spelletje echter foutief gespeeld. De indruk wordt nl. gevestigd door te suggereren, dat ondernemer A op tijdstip t_0 f. 12 BTW afdraagt, terwijl ondernemer B op *ditzelfde* tijdstip t_0 de f. 12 weer terugkrijgt. Dan begint blijkbaar een volgende ronde, enz. Hierbij wordt impliciet gesuggereerd, dat de ondernemer ter gelegenheid van elke inkoop onmiddellijk met de inkoopfactuur naar de fiscus kan lopen teneinde de daarop vermelde BTW terug te vorderen. Deze voorstelling van zaken is o.i. volkomen irreal. Er wordt afgerekend *per belastingperiode* (kwartaal) en wel op de volgende wijze. In de periode van een kwartaal heeft A aan B goederen verkocht voor bruto f. 112, netto f. 100, waarop f. 12 BTW wordt verschuldigd. A draagt aan de fiscus af f. 12 minus f.x

(= de aftrek van BTW, die op zijn inkopen drukte, doch waarvan wij in deze opstelling de grootte niet kennen). In deze zelfde maand koopt B bruto voor f. 112, netto voor f. 100 (te vorderen BTW f. 12) en verkoopt voor bruto f. 224, netto f. 200, waarop f. 24 BTW verschuldigd is. Aan het eind van het kwartaal luidt de aangifte: verschuldigde BTW: f. 24, aftrek f. 12, af te dragen f. 12. De laatste schakel C, de detailhandel, draagt niet af f. 36, maar wordt f. 36 verschuldigd, trekt f. 24 af en draagt slechts f. 12 af. *De som van de afdrachten* der schakels is dan f. 36.

Wel degelijk incasseert de fiscus in elke schakel een deel van de belasting, die uiteindelijk in de prijs op de consument komt te drukken. Ook al nemen wij — zeer onrealistisch — aan, dat alle transacties, inkoop en verkoop, geconcentreerd aan het eind van het belastingtijdvak plaatsvinden, verandert dit in principe niets aan onze presentatie. Ook dan dragen de verschillende schakels het saldo van de verschuldigd geworden en de aftrekbare „voorbelasting” definitief af. Dit is tevens mijn antwoord aan de heer Busnac. De opmerkingen over het tijdstip zijn m.i. voor de onderhavige problematiek niet relevant. De BTW *komt dus in zijn effect voor de consument* neer op een eenmalige heffing op de detailhandel. Dat heb ik zelf ook nog expliciet betoogd (blz. 737), maar daar gaat het meningsverschil niet over. Dat betrof de door mijn oponenten *ontkende voorfinanciering* door de schakels in de bedrijfskolom ten gevolge van de successieve afdrachten van de belasting over de toegevoegde waarde. Die voorfinanciering bestaat ook bij de BTW, maar met dit grote verschil, dat er over elke waardecomponent maar éénmaal BTW wordt betaald, terwijl ook de belasting over belasting wegvalt (behalve in het geval van BTW over accijns!).

Praktisch iedereen zou het anders zien dan ik. Zelfs al ware het zo, dan leverde dit nog volstrekt geen argument op. Maar is het zo? Daartoe zullen wij de literatuur eens „wat zorgvuldiger toetsen” en dan kom ik in de eerste plaats weer op Hanhart. Uit zijn commentaar *De BTW in schema's en tabellen* citeer ik:

„..... Uit deze voorbeelden is af te lezen, dat het systeem van onmiddellijke aftrek tot gevolg heeft, dat per tijdvak gezien er niet sprake is van een belasting over de toegevoegde waarde. Op de lange termijn gezien is dit echter wel het geval en daarom is het ook geoorloofd om te stellen, dat de belasting die op de eindprijs van het goed drukt *wordt afgedragen door de onder-*

nemers die de betreffende bedrijfskolom vormen, een ieder naar mate hij waarde aan het produkt heeft toegevoegd. . . . ." (curs. van mij). Op blz. 24 vinden wij voorts een tabel die ik hier verkort weergeef, nl. slechts het gedeelte, dat voor onze problematiek relevant is:

	Netto waarde van het goed,	BTW (12%)	Afdracht BTW
Fabrikant oergr.	8,46	1,01	1,01
Groothandel oergr. . . .	9,37	1,12	0,11
Fabrikant halfabr. 1 . . .	27,57	3,30	2,18
Fabrikant halfabr. 2 . . .	44,57	5,35	2,05
Fabrikant eindpr.	66,01	7,92	2,57
Groothandelaar	69,29	8,31	0,39
Kleinhandelaar	89,29	10,71	2,40
			10,71

Op blz. 51 zeer expliciet: „De verbruiker koopt het goed voor de nettoprijs van f. 89,29, terwijl hij tegelijk — als zijnde in de koop besloten — de belasting ad 12% = f. 10,71 aan de verkoper moet afdragen. De verkoper (kleinhandelaar) betaalt aan de fiscus niet deze f. 10,71, maar f. 2,40. De voorschakels betalen ieder naar de mate van hun „aandeel” in de opbouw van de eindprijs van het goed” (curs. van mij).

Dit staat lijnrecht in tegenstelling tot de voorstelling van zaken van de heer De Moor (steunend op Eckhardt/Meyer-Arndt), volgens welke de laatste schakel (C) juist wél de volledige belasting (f. 36) aan de fiscus afdraagt.

Nog even enige andere stemmen, die van P. Demin en R. Goffin in *Bestendig Vademeccum van de Belgische BTW*. Daarin vinden wij een tabel (blz. 000/1 tot 000/5), waarbij ter toelichting valt te lezen:

„In voorgaande tabel stelt men vast dat al hoewel de uiteindelijk door de Schatkist ontvangen BTW 93,20 fr. bedraagt, dit bedrag in feite het totaal is van de stortingen die in elke fase gebeurden. . . . . De voornaamste begunstigde van dit fractioneren is ongetwijfeld de Schatkist vermits zij op die manier haar ontvangsten per fase ontvangt terwijl zij anders gans het bedrag in globo bij verkoop aan de eindverbruiker zou gekregen hebben” (curs. van mij).

Tot besluit een zeer recente en onverdachte bron: *Omzetbelasting over de toegevoegde waarde, beknopte handleiding voor de ondernemer*, uitgave van het Ministerie van Financiën, september 1968. Daar lees ik op blz. 8 zeer duidelijk: „. . . . Uit het voorbeeld blijkt dat de fiscus „bij stukjes en beetjes” uiteindelijk een bedrag heeft gekregen dat precies 12% is van de verkoopprijs zonder omzetbelasting in de laatste schakel”. Ook hier vernemen wij dus een heel ander geluid dan dat van De Moor. Het oordeel over zorgvuldig toetsen van de literatuur laat ik graag aan de lezers over.

Ik zou hier nog willen wijzen op de inconsistentie in de opvatting van (door De Moor met instemming geciteerd) Eckhardt/Meyer-Arndt (*Mehrwertsteuergesetz, Regierungsentwurf und Erläuterungen*, blz. 17). Als alleen de belastingafdracht door de detaillist „endgültig” is, kunnen de overige afdrachten niet tegelijk „Kautionen” zijn. Diezelfde inconsistentie constateerde ik op blz. 737 van mijn artikel bij De Moor; vandaar dat ik het woord „curieus” gebruikte.

De Moor wil per se bewijzen, dat de fiscus in de ondernemerssfeer de BTW steeds teruggeeft. En daartoe gaat hij veronderstellen, dat in een bepaalde maand, ... door de consumenten geen goederen en diensten worden aangeschaft terwijl het productie- en distributieproces overigens ongestoord voortgaat”. De fiscus ontvangt dan inderdaad

geen belasting, want er valt niets te verrekenen. Er zijn in die maand immers alleen inkopen en geen verkopen. Het door De Moor gegeven voorbeeld betekent echter een *verbreking van de continuïteit* en dat lijkt mij nu niet zo'n overtuigend bewijs op te leveren. In het gestelde geval wordt er niet alleen geen toegevoegde waarde meer gecreëerd, maar bovendien gaat de reeds voortgebrachte waarde teloor. Daar het de bedoeling is uiteindelijk de consument als belastingdestinataris te laten fungeren, terwijl er hier blijkbaar geen consumenten zijn, is het logisch, dat de fiscus dan de reeds voorgeschoten BTW restitueert. Zelf heb ik reeds expliciet op blz. 737, tweede kolom, betoogd, dat in bepaalde gevallen aan bepaalde ondernemers in een of andere fase inderdaad BTW *gerestitueerd* wordt, nl. als zij veel geïnvesteerd hebben in vaste kapitaalgoederen of grondstoffen. In het desbetreffende kwartaal zullen de inkopen de verkopen wel (sterk) overtreffen (in het volgende kwartaal is de aftrek dan echter des te minder). Trad deze situatie als regel op, dan zou het er zowel met de ondernemers als met de fiscus niet best voorstaan.

Aanvaardt men de door mij gegeven voorstelling dan zal men, dunkt mij, niet anders kunnen concluderen dan dat in principe elke ondernemer per kwartaal afdraagt de BTW over het verschil tussen inkopen en verkopen of de BTW over de verkopen minus de BTW over de inkopen. Aangezien elke volgende schakel in principe weer een dergelijk *saldo* moet afdragen, valt er voor de fiscus in principe ook niets te restitueren. De afgedragen saldo's blijven in de schatkist en impliceren wel degelijk *voórfinanciering* door de ondernemers. Let wel, deze uitspraak behelst geen kritiek op de BTW, vergeleken met de huidige O.B., maar op een m.i. onjuiste visie op de *betekenis* van die BTW. Natuurlijk kent ook het systeem van de huidige O.B. de voorfinanciering, zoals ook duidelijk naar voren komt in de tabel van Hanhart op blz. 24. Hieruit blijkt duidelijk de voorfinanciering vergelijkenderwijs bij de huidige O.B. en de toekomstige BTW bij eenzelfde opbrengst voor de fiscus. Wij zien, dat de omvang der voorfinanciering onder de huidige O.B. pas in fase IV van die tabel die onder de BTW gaat overtreffen. De oorzaak van dit overtreffen is gelegen in het afkeurenswaardige systeem van de huidige O.B.: herhaalde heffingen over hetzelfde waardecomplex en belasting over belasting.

Als men het over het eerstgenoemde punt, nl. dat van de *voórfinanciering*, niet eens kan worden, is het welhaast automatisch uitgesloten, dat er over een aantal hiermede verwante punten wél overeenstemming zou bestaan. In mijn presentatie dragen de ondernemers meestal een saldo af, dat natuurlijk óók onder invloed staat van de hoogte van het BTW-percentages. De afgedragen saldo's vormen de voorfinanciering. In het kader van deze visie is derhalve óók in de ondernemerssfeer de tariefhoogte geenszins indifferent.

Ik erken volgaarne, dat ik mij op blz. 738, 1e kolom, heb bezondigd aan een onnauwkeurige formulering daar waar de aftrek ter sprake komt. Om *teruggave verzoekt* de ondernemer; de *aftrek* vermeldt hij in de *aangifte*. Juist door middel van deze aftrek vindt de periodieke verrekening (per kwartaal) met de fiscus plaats. Van een directe restitutie is geen sprake. De Moor spreekt hier nu zelf ook van *aftrek* (blz. 819, 2e kolom). Daaruit zou men de conclusie kunnen trekken, dat ook hij ziet, dat er *saldo's* worden afgedragen waarvan verder niets meer te restitueren valt.

T.a.v. de misverstanden betreffende de bevoordeling der

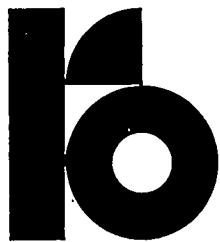
ondernemers, enz., heb ik noch De Moor, noch een der andere commentatoren geciteerd, zoals ik reeds schreef. Zijn „politiek getinte vertogen op dit punt maatgevend?“, kan men vragen. Dan moet men verder vragen: maatgevend voor wat? Voor praktische maatregelen? Dan moet ik bekennen, dat dergelijke vertogen helaas tamelijk maatgevend zijn, en niet alleen op dit gebied. Ik geloof voorts graag, dat mijn woorden de heer De Moor niets nieuws hebben geboden. Het kan echter soms zeer nuttig zijn „oude“ waarheden nog eens op te halen.

Tot slot nog enige woorden over de repliek van de heer Busnac. Ook hij staat op het standpunt, dat er in de ondernemerssfeer per saldo geen belasting wordt afgedragen en in zoverre kan ik verwijzen naar het voorgaande deel van mijn betoog. Op blz. 820, 2e kolom, van zijn reactie komt echter een vergelijking voor, die bedoeld is als „verhelderend“, doch die m.i. de toch reeds bestaande misverstanden alleen maar dreigt te verergeren. Hij stelt hier: „Indien de heffingspercentages in het cascade-systeem tot dezelfde belastingbedragen zouden leiden als in het gegeven voorbeeld, zou betaald moeten worden. . . .” en dan volgen de getallen uit mijn voorbeeld. „Dit komt dus precies overeen met de gedachtengang van Dr. Hoelen“, voegt Busnac er dan nog aan toe. Tot mijn spijt moet ik deze overeenkomst zeer nadrukkelijk verwerpen. In een cascade-systeem wordt a. steeds opnieuw in elke opvolgende schakel O.B. betaald over de waardetoevoegingen uit vorige schakels en b. over het steeds stijgende O.B.-bedrag zelf. Daar is in mijn voorbeeld geen sprake van. De verschuldigde BTW wordt ver-

minderd met de voorbelasting, -en het saldo wordt afgedragen (Hanhart geeft op blz. 24 van zijn commentaar in schema IV wel een goede vergelijking tussen de kwantitatieve resultaten van de huidige O.B. en de toekomstige BTW op basis van gelijke opbrengsten). Wat de heer Busnac verder op blz. 821 en 822 van zijn reactie becijfert en betoogt berust allemaal op het uitgangspunt, „. . . omdat immers gesteld wordt dat per saldo (in de bedrijfs-sfeer) niets wordt betaald“. Inderdaad: gesteld wordt, als een petitio principii, maar geenszins bewezen.

Nog een laatste punt. De heer Busnac vindt het „vreemd“, dat ik in het kader van mijn redenering toch van mening ben, dat ondernemers die na 1 januari 1969 en vooral na 1 januari 1972 geleverde investeringsgoederen exploiteren een concurrentievoorsprong bezitten (tenzij deze teniet wordt gedaan door de prijsontwikkeling). Hij concludeert hieruit, dat ik door deze uitspraak eigenlijk stilzwijgend zou toegeven, dat de ondernemer onder de BTW per saldo geen BTW betaalt. In werkelijkheid past mijn uitspraak over deze concurrentievoorsprong volkomen in mijn vroegere betoog. De benadeelde ondernemer kan nl. niet profiteren van de O.B.-restitutieregeling, want die geldt niet voor bedrijfsmiddelen en bovendien kan hij in de jaren 1969/71 de O.B. op deze middelen slechts gedeeltelijk verrekenen. De juiste conclusie hieruit is *niet*: de ondernemer betaalt onder een zuivere BTW per saldo *geen* BTW, maar: de *benadeelde* ondernemer betaalde *meerdere* malen belasting over *hetzelfde waardecomplex*, net als bij het cascade-stelsel.

Dr. H. Hoelen

de rijksoverheid vraagt

voor het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid

t.b.v. de Dienst voor het Stoomwezen te 's-Gravenhage

secretaris tevens hoofd algemene administratie

Taak: adviseren in beleidszaken, o.m. betreffende organisatie, personeel en administratie; deelnemen aan de voorbereiding van wettelijke en interne voorschriften; deelnemen aan nationaal en internationaal overleg i.v.m. ontwikkelingen van de Dienst; voorbereiden van en deelnemen aan interne besprekingen en commissievergaderingen; geven van leiding aan de administratieve sector omvattende o.m. de personele-, de financiële- en de bedrijfsadministratie.

Vereist: doctoraal examen economie of Nederlands Recht.

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring, max. f 2108,- per maand.

Schriftelijke sollicitaties onder vacaturenummer 8-4624/0936 zenden aan de
Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

AOW-premie voor Rijksrekening. De salarissen zijn exclusief 6% vakantieuitkering

Universiteit van Amsterdam

Bij de Faculteit der
Economische Wetenschappen
vaceert de functie van

buitengewoon lector

toegevoegd aan de leerstoel
van Prof. R. W. Starreveld,
buitengewoon hoogleraar in
de administratieve organisatie,
de administratieve techniek,
de automatisering van de
informatieverwerking in het
bijzonder.

Sollicitaties of aanbevelingen
met betrekking tot deze
vacature kunnen worden
gericht aan de Secretaris van
de Faculteit, Prof. Dr. E. Zahn,
Oudemanhuispoort 4,
Amsterdam-C.

De

FEDERATIE VAN HET KATHOLIEK EN HET CHRISTELIJK ONDERNEMERSVERBOND IN HET MIDDEN- EN KLEINBEDRIJF

vraagt ter versterking van haar te Den
Haag gevestigd secretariaat een

E C O N O O M

Zijn taak zal voornamelijk bestaan uit
het voorbereiden en begeleiden van het
beleid van de Federatie ten aanzien van
de economische vraagstukken welke
verband houden met de ontwikkeling
van het midden- en kleinbedrijf. Daar-
mee hangt samen de vertegenwoordi-
ging van de Federatie in een aantal
colleges en commissies, alsmede de
waarneming van enige interne secreta-
riaten.

Doctoraal Examen Economische Weten-
schappen alsmede enige jaren praktijk-
ervaring, bij voorkeur in een soort-
gelijke beleidsfunctie, zijn vereist.

Leeftijd ongeveer 30 jaar.

Brieven met pasfoto en curriculum vitae zenden
aan: Federatie van het Kath. en het Chr. Onder-
nemersverbond in het Midden- en Kleinbedrijf,
Laan van Meerdervoort 16, Den Haag.

Het A. C. DE BRUYN-INSTITUUT
Vormingscentrum van het Nederlands Katholiek Vak-
verbond te Doorn

vraagt een econoom als

STAFMEDEWERKER/DOCENT

- De taak van de stafmedewerker/docent bestaat uit :
- de scholing en vorming van het bezoldigd en onbe-
zoldigd kader van het Nederlands Katholiek Vak-
verbond en de daarbij aangesloten organisaties;
  - het deelnemen aan het opstellen van adviezen voor
de beleidsinstanties van het N.K.V.

Sollicitaties te richten aan de directie van het A. C. de Bruyn-
Instituut, Dribergsestraatweg 63, Doorn.

GEMEENTE 'S-GRAVENHAGE

Bij de afdeling
FINANCIËN

der Gemeentesecretarie wordt gevraagd een

ACCOUNTANT

Tot diens werkzaamheden behoren
hoofdzakelijk:

het bevorderen van een goede administra-
tieve organisatie en financieel-administratieve
verslaglegging, in het bijzonder door het op
beleidsniveau medewerken aan de uitvoering
van adviezen en suggesties, neergelegd in
rapporten van controlerende en adviserende
accountants.

Kandidaten voor deze functie dienen de vol-
ledige accountantsstudie te hebben voltooid
of binnenkort te voltooien, interesse te heb-
ben voor het automatiseringsvraagstuk en
over goede contactuele en redactionele
eigenschappen te beschikken. Ervaring in de
sector der gemeentelijke financiële admini-
stratie strekt tot aanbeveling.

Aanstelling zal afhankelijk van ontwikkeling,
ervaring en leeftijd plaats kunnen vinden

op een salarisniveau van f 1648,- tot f 2457,-
per maand.

AOW-premie komt voor rekening van de
gemeente.

Vakantietoelage 6 % van het jaarsalaris.

Welvaartsvaste pensioenvoorziening.

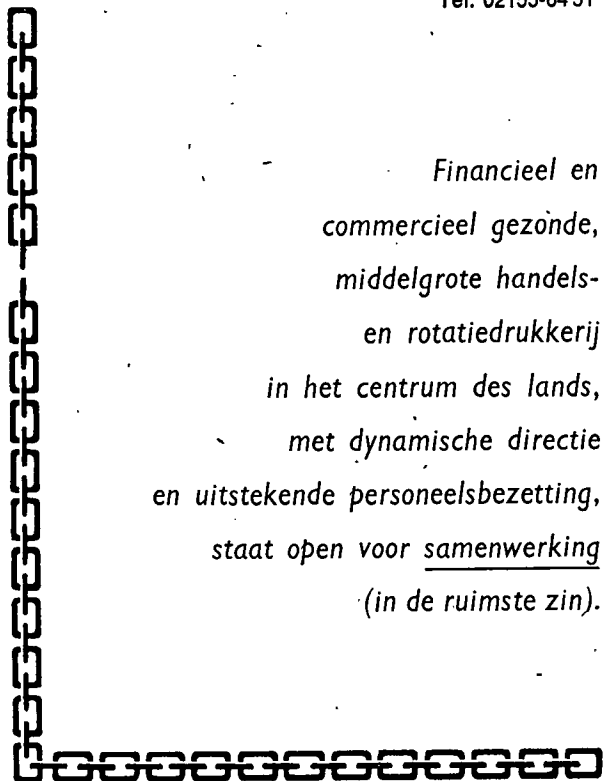
Een psychologisch onderzoek zal deel uit-
maken van de selectieprocedure.

Voor eventuele nadere inlichtingen kan con-
tact worden opgenomen met de Directeur
van Financiën, tel. 070-624121, toestel 776.

Eigenhandig geschreven sollicitaties, met vermelding van volledige personalia, alsmede van de naam van dit blad, binnen 14 dagen ONDER No. R 286 te zenden aan de Directeur van het Gemeentelijk Bureau voor Personeelsvoorziening, Burgemeester de Monchyplein 10, 's-Gravenhage.

CBF **CENTRAAL BUREAU**
VOOR
FUSIE-BEMIDDELING
 (o.l.v. L. Fokkema & W. P. Schuil)

Huize NECLENBURGH, Soesterbergsestraat 158, SOEST
 Tel. 02155-6451

*Financieel en
 commercieel gezonde,
 middelgrote handels-
 en rotatiedrukkerij
 in het centrum des lands,
 met dynamische directie
 en uitstekende personeelsbezetting,
 staat open voor samenwerking
 (in de ruimste zin).*

Het **LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT** vraagt voor de
 afdeling Streekonderzoek

**EEN ACADEMISCH GEVORMD
 ECONOOM**

die ingeschakeld zal worden bij het sociaal-economisch onder-
 zoek op het gebied van de landbouw.

De voorkeur wordt gegeven aan hen, die kennis van de
 landbouw bezitten.

Salarisgrenzen: van f 1355,— tot f 2199,— per maand,
 eventueel tot f 2548,— per maand (exclusief 6 procent
 vakantietoeslag).

Standplaats: Den Haag.

Brieven met volledige inlichtingen gelieve u te zenden aan het
 Landbouw-Economisch Instituut, Conradkade 175, Den Haag.

Het

BEDRIJFSCHAP SCHILDERSBEDRIJF

te Rijswijk (Z.-H.)

zoekt voor haar Secretariaat-

EEN JURIST

die zal worden belast met een uitvoerings-
 taak t.a.v. de vestigingswetgeving, met
 algemeen-secretariaatswerkz. en met het
 geven van juridische adviezen op een
 gevarieerd terrein.

Het doctoraal-examen Nederlands Recht is
 vereist.

Bij voorkeur dienen kandidaten niet ouder
 te zijn dan 40 jaar.

Enige praktijkervaring kan tot aanbeveling
 strekken.

Sollicitaties te richten aan de Secretaris
 van het Bedrijfschap Schildersbedrijf,
 Burg. Elsenlaan 241, Postbus 4511 te
 Rijswijk (Z.-H.).

**Stijgende koersen ?
 dan eerst GOED oppassen !**

Natuurlijk interesseren zich meer mensen voor
 de beurs, als er geld te verdienen valt dan
 wanneer de koersen alsmar dalen.

Toch is dit niet de hoofdoorzaak van de wer-
 kelijk overweldigende groei van Beleggers-
 Belangen — speciaal de laatste maanden. Deze
 wordt in het bijzonder veroorzaakt doordat
 Beleggers-Belangen het haar abonnees, dank
 zij haar deskundige Redactiestaf - met haar me-
 dewerkers - zo gemakkelijk maakt zich een
 volkomen objectief beeld te vormen omtrent
 de fondsen, die onder de huidige omstandig-
 heden koopwaardig zijn en welke zeker niet.

En wat daarbij zo plezierig is... Heel veel
 abonnees maken ongevraagd hun/haar ken-
 nissen attent op Beleggers-Belangen als een
 bijzonder goede raadgever.

Overtuigt Uzelf hiervan door een 2-tal gratis
 proefnummers aan te vragen, die u telkens
 direct na de verschijning worden toegezonden.

Administratie „Bel-Bel”, postbus 42, Schiedam

MARKETING MIX DIGEST

Wekelijks verschijnend management report met excerpten van alle belangrijke artikelen plus korte gegevens, trends en ideeën uit de nationale en internationale vakpers marketing, marktonderzoek, (commerciële) communicatie, distributie en sales promotion. f 350.- per jaar, f 175.- per half jaar (proefabonnement).

Uitgave: Hans Ferrée & Partners, Jisperveldstraat 68, Amsterdam-N, Tel. 26.28.97

**Hoogovens IJmuiden vraagt voor de
Bedrijfseconomische Afdeling een**

bedrijfseconoom

De afdeling is in samenwerking met andere stafafdelingen nauw betrokken bij de voorbereiding van door de bestuurscolleges van de onderneming te nemen beleidsbeslissingen met betrekking zowel tot de bedrijfsvoering als tot het tot stand komen van uitbreidingsprojecten. Hierbij richt de Bedrijfseconomische Afdeling zich in het bijzonder op de financiële factoren die voor deze beleidsbeslissingen van belang zijn.

De gevraagde bedrijfseconoom zal een wezenlijke bijdrage moeten leveren aan het denkwerk dat noodzakelijk is om bovengenoemde taken te kunnen vervullen. Hiervoor dient hij te beschikken over een veelzijdige ervaring.
Leeftijd tot ca. 35 jaar.

In verband met voortgaande uitbreiding van de werkzaamheden kunnen bij de Bedrijfseconomische Afdeling tevens enkele

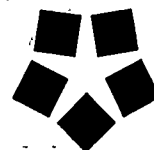
jonge bedrijfseconomen

hun loopbaan beginnen.
Ook zij die binnenkort zullen afstuderen kunnen hiervoor in aanmerking komen.

Sollicitaties met beschrijving van opleiding en ervaring worden, onder vermelding van ons nummer ED 302, ingewacht bij de afdeling Management Development.

Nadere inlichtingen kunnen telefonisch worden verkregen bij de heer E. Boersma, tel. 02510-91284.

HOOGOGENS IJMUIDEN

de rijksoverheid vraagt

voor het Ministerie van Financiën

t.b.v. de Inspectie der Rijksfinanciën te 's-Gravenhage

jonge academici vac. nr. 8-5020/0936

(economen, juristen of afgestudeerden in andere sociale wetenschappen)

De Inspectie der Rijksfinanciën adviseert de minister van Financiën over de financiële aspecten van het voorgenomen beleid van de departementen van algemeen bestuur.

De werkzaamheden brengen veel persoonlijke contacten met medewerkers van andere ministeries met zich mee.

Aanvangssalaris, afhankelijk van ervaring, tussen f 1265,- en f 1776,- per maand.

Na geslaagde proeftijd bevordering tot adjunct-inspecteur van financiën (max. salaris f 2108,- per maand). Verdere promotiemogelijkheden: inspecteur van financiën (max. salaris f 2457,- per maand) en inspecteur van financiën 1e klasse (max. salaris f 2960,- per maand).

Zij, die binnenkort afstuderen of uit militaire dienst komen, kunnen eveneens solliciteren.

Tel. inlichtingen worden verstrekt onder nr. 070 - 62 40 61 tst. 2136.

t.b.v. de Centrale Accountantsdienst, die voornamelijk is belast met het uitoefenen van controle en het instellen van bijzondere onderzoeken bij Rijksdiensten, bij particuliere bedrijven en instellingen waaraan subsidies, leningen of garanties zijn verstrekt e.d., alsmede met het geven van adviezen van bedrijfseconomische en administratief-organisatorische aard

adjunct-accountants 1e kl. vac. nr. 8-5003/0936

Vereist: accountantsexamens t/m administratieve organisatie of doctoraal examen economie.

Standplaatsen 's-Gravenhage en Amsterdam.

Salaris, afhankelijk van opleiding en ervaring, max. f 2108,- per maand.

Tegemoetkoming in de studiekosten, alsmede speciale studieverlofregeling voor hen, die zich voorbereiden op de examens voor het accountantsdiploma.

t.b.v. de directie Binnenlands Geldwezen en Financiën Publiekrechtelijke Lichamen, Bureau Geld- en Kapitaalverkeer

econoom vac. nr. 8-4989/0936

(leeftijd tot ca. 30 jaar)

die voornamelijk zal worden belast met werkzaamheden verband houdende met monetaire en beleidsvraagstukken, spaar- en bankwezen, de geld- en kapitaalmarkt en de uitvoering van de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen.

Vereist: redactionele ervaring. Leeftijd tot ca. 30 jaar.

Standplaats 's-Gravenhage.

Salaris tussen f 1265,- en f 1776,- per maand. Promotiemogelijkheid (max. salaris f 2108,- per maand) aanwezig.

Schriftelijke sollicitaties onder het bij de gewenste functie vermelde vacaturenummer (voor elke vacature een afzonderlijke brief) zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

AOW-premie voor Rijksrekening. De salarissen zijn exclusief 6% vakantieuitkering